

55. Söz anlam ilişkisi yönünden aralarında yakınlık bulunan bazı edebi sanatlar¹**Sadullah TILKIřAř²**

APA: Tilkişaş, S. (2023). Söz anlam ilişkisi yönünden aralarında yakınlık bulunan bazı edebi sanatlar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 923-934. DOI: 10.29000/rumelide.1407520.

Öz

Bedî kavramı, hicri üçüncü asra kadar söz sanatları anlamında kullanılmış ve sonraki dönemde belâgat ilmi ile özdeşleşip bu ilim bünyesinde müstakil bir bölüm olmuştur. Sözü etkili bir şekilde kullanabilmek için şairler, beyitlerinde bir veya daha fazla edebî sanata yer vermişlerdir. Ayrıca onlar, az sözle çok şey ifade edebilme ve sözü güzelleştirme gayesiyle yeteneklerini ortaya koymuşlardır. Okuyucunun çeşitli söz sanatlarıyla bezenmiş bu beyitleri doğru bir şekilde anlayabilmesi için de edebî sanatları bilmesi gerekmektedir. Belâgat kaynaklarında yer alan söz sanatlarının bir kısmı birbirlerine oldukça yakınlık arz etmektedir. Bu da okuyucunun beyti doğru bir şekilde anlamasını güçleştirmektedir. Bir kısım Arap edebiyat eleştirmenleri bedî sanatlarının nazım veya nesirde tekellüflü bir şekilde kullanımının eserin selametine hâlel getirebileceği ve bunun da eleştiri konusu olduğunu belirtmişlerdir. Bu bakımdan çalışmada belâgat kitaplarının bedî bölümlerinde yer alan ve gerek lafız gerekse mana yönünden birbirlerine oldukça yakın özelliklere sahip olan bazı bedî sanatların tanıtılması ve farklarına dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Böylece beyitlerin doğru bir şekilde anlaşılması ve okuyucuların konuya daha kolay hakim olması hedeflenmiştir. Çalışmada 19 sanat ele alınmış, sanatlar kısaca açıklanmış her biri için gerek âyet-i kerîm'e gerekse Arap şiirinden örnekler verilmiş, benzerlik veya farklılıklarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca lafzî ve manevî sanatlar şeklinde bir başlıklandırma yapılmamış, sanatların birbirleri arasında yakınlık bulunması dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Belâgat, Bedî, Şiir, Lafız, Mana

¹ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %23

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 07.11.2023-**Kabul Tarihi:** 20.12.2023-**Yayın Tarihi:** 21.12.2023; **DOI:** 10.29000/rumelide.1407520

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Milli Eğitim Bakanlığı, Şehit Mehmet Çetin İmam Hatip Ortaokulu / Dr., Ministry of National Education, Şehit Mehmet Çetin İmam Hatip Secondary School (Uşak, Türkiye), sadullah.tilkitaş@usak.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0001-5748-7575, **ROR ID:** https://ror.org/00jga9g46, **ISNI:** 0000 0001 2179 4856, **Crossreff Funder ID:** 501100013898

Adres | **Address**

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Some literary arts that are close to the meaning relations and aspects of the word

Abstract

The meaning of Bedi was used in the sense of rhetoric until the third century of the Hijri, and in the following period, it became identified with the science of rhetoric and became an independent section within this science. In order to use words effectively, poets included one or more literary arts in their couplets. In addition, they have demonstrated their talents with the aim of being able to express a lot with few words and to make words beautiful. The reader must know literary arts in order to understand correctly these couplets, which are adorned with various figures of speech. Some of these figures of speech in rhetorical sources are very close to each other, which makes it difficult for the reader to understand the couplet correctly. Some Arab literary critics have stated that the coercive use of bedi' arts in verse or prose may harm the accuracy of the work and that this is also a subject of criticism. In this study, it is aimed to introduce some of the bedi' arts, which are included in the bedi' sections of rhetoric books and have very similar features in terms of both wording and meaning, and to draw attention to their differences. Thus, it is aimed to understand the couplets correctly and for the readers to master the subject more easily. In this study, 19 arts were discussed, examples from both the Quran verse and Arabic poetry were given for each art, and their similarities or differences were pointed out. In addition, no heading was made as literal and spiritual arts, and the closeness between the arts was taken into account.

Keywords: Eloquence, Bedi', Poetry, Wording, Meaning

Giriş

“بديع” (bedî‘), “icat eden, bir şeyi örneksiz ve benzersiz olarak ilk defa yaratan,” anlamlarına gelmektedir (Habenneka, 1996, s. 369). İbn Reşîk el-Çayrevânî (ö. 456/1064) bedî‘ lafzını if‘âl bâbından “yenilik getirdi” anlamındaki إبداع “ibdâ” kelimesiyle irtibatlandırmıştır. (İbn Manzûr, 1414, s. 43)

Belâgat terimi olarak bu ifade, muktezâ-yı hâle uygun fasih kelâmın nasıl güzelleştirileceğini öğreten bir ilim dalıdır, şeklinde tarif edilmiştir (es-Saîdî, 2005, s. 571; Habenneka, 1996, s. 368; Kâtib Çelebi, 1941, s. 232). Başka bir tanımı ise edebî sanatlarla süslü bir ifadenin lafız açısından mükemmel, anlam bakımından mâkul ve aynı zamanda bir uyum ve ahenge sahip olmasının usul ve esaslarını inceleyen ilim demektir (el-Kazvîni, 2003, s. 50; es-Saîdî, 2005, s. 29; Hacımüftüoğlu, 1992, s. 320; Kocabıyık, 2019, s. 387).

Bedî‘ kavramını belâgat terimi olarak ilk inceleyen müellifin İbnü'l-Mu'tez (ö. 296/908-909) olduğu kabul edilir (Hacımüftüoğlu, 1992, s. 320). Kendisinden hemen sonra gelen Kudâme b. Ca'fer (ö. 337/948) de İbnü'l-Mu'tez'in *Kitâbü'l-Bedî'* adlı eserinde ele aldığı sanatlarla ilavede bulunmuştur. Belâgat sahasında sistemli olarak ilk eseri Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009) kaleme almış ve *Kitâbü's-sinâ'ateyn* adlı eserinin 9. bâbını 35 fasıl halinde bedî‘ ilmine ayırmıştır (el-Askerî, 1998, s. 266).³ V. (XI.) yüzyılda yaşamış olan İbn Reşîk el-Çayrevânî (ö. 456/1064) de *el-Umde* adını verdiği eserinde 60 civarında edebî sanata yer vermiştir. VI. (XII.) yüzyıl müelliflerinden olan Reşîdüddin Vaṭvât (ö. 573/1177) ise sadece bedî‘ sanatları içeren *Ḥadâ'ikü's-sihr* adlı eserinde sayısı elliye bulan edebî sanatı Arapça ve Farsça örneklerle anlatmıştır (el-Vaṭvât, 1945, ss. 89-189; İbiş, 2019, s. 2578; (Mevlüt Öztürk vd., 2022, s. 47)).

³ Ebû Hilâl el-Askerî, 8 yeni bedî‘ türüne değinmiştir. Dolayısıyla bu dönemde el-Askerî ile birlikte bedî‘ sanatlarının sayısı 35'e ulaşmıştır. Bk., (Atik, t.y., s. 23).

Müellifler kendilerinden öncekilerle rekabet ederek eserlerinde sayıca onlardan daha fazlasına değinmek için yarışa girmişler, zaman zaman da bu sanatlar birbirlerine oldukça yakınlık arz eden bir durum oluşturmuştur. Aşağıda bu türden tespit edebildiğimiz bazı sanatlarla yer verilecektir.

1. Teshîm/ Reddül-acüz ale's-sadr

Teshim: Kâfiye veya secî' delaleti ile sözün son kısmının ne olacağını ifadenin başındaki lafızlardan dinleyiciye hissettirmektir (Akdemir, 1999, s. 161). Bu sanat irsâd ve tevşîh olarak da adlandırılmıştır.

Örnekler:

(أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ﴿٥٦﴾ أَلَنْتُمْ تُرْرَ غَوْنَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ)

Ektiğiniz tohumu düşündünüz mü? Onu siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitiren biz miyiz? (Vâkıa sûresi 56/ 63-64).

Ayette geçen “تحرثون” lafzı “الزارعون” kelimesinin geleceğini anımsatmaktadır. Aynı sureden bir başka âyet-i kerîme’de şöyle buyurulmaktadır.

(أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٥٦﴾ أَلَنْتُمْ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ الْمَزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ)

İçtiğiniz suya hiç bakmaz mısınız? Onu bulutlardan siz mi indiriyorsunuz; yoksa onu indiren biz miyiz? (Vâkıa sûresi 56/ 68-69).

Ayette “تَشْرَبُونَ” lafzından sonra “منزلون” kelimesi gelmektedir. Dolayısıyla “içiyorsunuz” ile “o suyu gökten indiren biziz” ifadelerinde uyum söz konusudur. Aşağıda bu sanatla ilgili örneklere yer verilmiştir.

Amr b. Külsûm (ö. 220/835) şöyle demiştir:

وَأَوْفَاهُمْ إِذَا عَقَدُوا يَمِينًا   وَنُوجِدُ نَحْنُ أَحْمَاهُمْ ذِمَارًا

(Savaş ve barışta) onların koruyucuları biziz. (Bize bağlı kalacaklarına dair) söz verdikleri zaman da onlara vefâlı olmuşuzdur (İbn Ebi'l-Isba', t.y., s. 265).

Beytin sadrında yer alan ذِمَارًا kelimesi “söz” anlamındadır (el-Cevherî, 1987, 2/665). Dolayısıyla bu lafız beytin sonunun يَمِينًا ile biteceğini hissettirmektedir.

el-Hillî (ö.750/1249) bu sanata bedî'iyyesinde şöyle yer verir:

كَذَلِكَ يُوسُفُ نَاجَى رَبَّهُ فَتَنَّا   مِنْ بَطْنِ حُوتٍ لَهُ فِي الْيَمِّ مَلْتَمَى

“Yunus” (a.s) Rabbine yalvardı ve böylece denizde kendisini yutmuş olan balina'nın karnından kurtuldu (el-Hillî, 1992, s. 268).

Yukarıdaki görüldüğü gibi beytin sadır kısmının sonu anlam bakımından beytin sonunun ne ile biteceğini çağrıştırmaktadır.

Süyûtî'nin beyti ise şöyledir:

رُوجِي بِسَهْمِمْ تَقْرِيْبِ فَوَا نَدْمِي   ضَيَّعْتُ فِي الْحَبِيبِ أَيَّامِي وَمَا ظَفَرْتُ

Dünyalık aşk ile günlerimi mahvettim. Ruhum da (sevgiliye) yakınlaşma hususunda başarılı olmadı. Vah benim halime! (es-Süyûtî, 1995, s. 94).

Beytin başında geçen ضَيَّعْتُ “heder ettim” lafzı, beytin sonunun anlam olarak نَدْمِي gibi pişmanlık ifade eden bir kelime ile biteceğini hissettirmektedir.

Reddül-acüz ale's-sadr ise sözlükte “sonu başa çevirmek” anlamına gelirken terim olarak sözün başında geçen ifadenin sözün sonunda da zikredilmesidir (Akdemir, 1999, s. 5; el-Kazvîni, 2003, s. 265; et-Tehânevî, 1996, s. 1020).

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

Bu sanata dair verilen örnekler;

وَأَلَيْسَ إِلَى دَاعِيِ النَّدَاءِ بِسَرِيعٍ

سَرِيعٌ إِلَى ابْنِ الْعَمِّ يَثْنَمُ عِرْضَهُ

Amca oğlunun namusuna sövmeye ne kadar hızlı; Oysa cömertliğe davet edildiğinde o kadar hızlı değil (el-Kazvîni, 2003, s. 38).

Görüldüğü gibi "سريع" lafzı beytin başında ve sonunda tekrar edilmiştir. Bunun bir başka örneğini aşağıdaki beyitte yer alan "تَمَنَّتْ" lafızlarında görmekteyiz.

وَأَهْوَى شَيْئِي عِنْدَنَا مَا تَمَنَّتْ

تَمَنَّتْ سَلْمَى أَنْ أَمُوتَ صَبَابَةً

Selma aşkından ölmemi temenni etti. (Oysa) arzu ettiği şey bizim nezdimizde çok değerli bir şeydir. (İbn Hicce, 2004, s. 255)

Söz konusu lafızlar gerek mana gerekse yazılış olarak aynı olabilmekle birlikte kimi zaman zahiren aynı, ancak manen farklı olabilirler. Bu hususu örnekleyen beytinde şair şöyle demiştir:

وَيُؤَمِّنِي مِنْ عَطِيَّتِهَا الْيَسَارُ

يَسَارٌ مِنْ سَجِيَّتِهَا الْمَنَابِ

(Dünya) sol yanı ile belalar ve ölümler getirirken, sağı ile cömertlik ve zenginlikler sunmaktadır. (İbn Hicce, 2004, s. 255)

Beyitte geçen "يسار" lafzı, başta "sol taraf" anlamına gelecek şekilde kullanılırken sonda "zenginlik" anlamına gelmektedir.

Bazen de lafızlar mana bakımından aynı olmakla birlikte zahiren farklı olabilmektedirler. Ebû Temmâm'ın (ö.231/846) halife Me'mûn'u (ö.218/833) methettiği beytinde şöyle der:

كَمْ حَلَّ غَفْدَةَ صَنْبِرِهِ الْإِلْمَامُ

دِيمَنْ أَلَمَّ بِهَا فَقَالَ سَلَامٌ

Nice kin ve öfkelerle katlandım da onlara karşı sözün "selam" dan ibaret oldu (İbn Sîde, 2000, s. 357).

الإلمام ve ألمّ lafızları aynı anlama gelmekle birlikte yazılış itibarıyla farklıdır.

İki sanat arasındaki farka gelince; Raddül acuz ale's-sadr' da aynı lafzın tekrarı söz konusudur. Ancak teshîmde aynı lafız gelmeyebilir (el-Humeydî, t.y., s. 15b). Kelamın başındaki lafızların sözün sonunu delalet etmesi olan teshim de ise "delalet" lafzî olabileceği gibi manevi de olabilir. Bu durumda aynı lafız tekrarlanmamış olacaktır.

2. el-İftinân ve'l-İstitrâd

el-İftinân (الإفتان): Söz içinde *konudan konuya geçmek* anlamına gelen kelime, terim olarak belli bir amaç ile övgü-yergi, taziye-tebrik gibi iki değişik söz sanatının bir cümlede zikredilmesidir (en-Nüveyrî, 2002, s. 173; Durmuş, 2000, s. 521).

طَبُّ بِأَخْذِ الْفَارِسِ الْمُسْتَأْتِمِ

إِنْ تُغْدِ فِي دُونِي الْقِنَاعَ فَإِنِّي

Peçeyle yüzünü benden gizlemeye çalışırsan (unutma ki) ben teçizatını almış bir atlıyı alt etme konusunda mahirimdir (en-Nüveyrî, 2002, s. 173; İbn Ebi'l-Isba', t.y., s. 588).

Beytin ilk bölümünde aşk, ikinci bölümde ise övgü konu edinilmiştir.

سَيِّفًا أَرَأَقَ دَمِي إِلَّا عَلَى قَدَمِي

مَا كُنْتُ قَبْلَ ظَبَا الْأَخَاطِ قَطُّ أَرَى

Ceylan gözli kimseleri görmeden evvel, ayaklarım hariç vücudumu yaralayıp kanımı akıtan bir kılıç görmedim asla (el-Hillî, 1992, s. 98).

Beytin ilk bölümünde aşk, ikinci kısmında ise kahramanlık konu edinilmiştir.

el-İstitrâd (الإستطراد): Türkçede "parantez arası söylenen söz" anlamına gelen ve yeri gelmişken değinilen ifadeler için kullanılan kavramdır. Sözün devamında asıl konuya tekrar dönüş yapılır.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

إِذَا مَا رَأَتْهُ عَامِرٌ وَسَلُولُ

وَإِنَّا لَقَوْمٌ لَا نَرَى الْقَتْلَ سُبَّةً

Biz öyle bir milletiz ki öldürülmeyi ayıp saymayız. Âmir ve Selûl kavimleri ayıp görseler de..(el-Askerî, 1998, s. 399; İbn Ebi'l-Isba', t.y., s. 132)

Beytin konusu övme iken bir anda Âmir ve Selûl kavimleri yerilmiş, kendilerinin ise böyle olmadıkları imâ edilerek istitrâd yapılmıştır.

وَأَلُو تَسَلَّتْ أَسْلَنَاهَا عَلَى الْأَسْلِ

لَنَا لُفُوسٌ لِنَبْلِ الْمَجْدِ عَائِقَةٌ

كَالْتَّوَمِ لَيْسَ لَهُ مَأْوَى سِوَى الْمَقْلِ

لَا يَنْزِلُ الْمَجْدُ إِلَّا فِي مَنَازِلِنَا

Mızrakların ucunda katledilse bile, bizim övgüye aşık haysiyetli nefislerimiz vardır.

Uykunun göz çukurlarını mesken tuttuğu gibi şeref de ancak bizim evlerimize uğrar. (İbn Hicce, 2004, s. 108)

İki sanat arasındaki farka gelince; İstitrâd sanatında iftinân'dan daha genel bir durum söz konusudur. Nitekim İstitrâd'da bir maksattan başka bir maksada geçiş görülürken iftinân sanatında her iki konunun (övme-yerme, aşk-kahramanlık.. gibi) beyitte bir arada bulunduğu görülür.

3. et-Tevşîh ve't-Temkîn

et-Tevşîh (التَّوْشِيحُ): Sözlükte *düzenlemek, süslemek*, anlamlarına gelen kelime, terim olarak şiirde veya nesirde sözün başını işiten kimsenin beytin son kısmını anlayabilecek şekilde kullanılmasıdır (Aydın, 2018, s. 41; İbn Ebi'l-Isba', t.y., s. 231; İbn Hicce, 2004, s. 222). Âyet-i kerîme'de Cenâb-ı Allah şöyle buyurmaktadır:

{ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ }

Allah, Âdem'i, Nûh'u, İbrâhim ailesini ve İmrân ailesini seçip âlemlere (bütün yaratılmışlara) üstün kıldı (Âl-i İmrân, 3/33).

Burada *اصْطَفَىٰ* kelimesinin kullanılması fâsılanın –lafzen değil de mânen- *العالمين* ile biteceğini hatırlatmaktadır. Çünkü Allah ayette zikredilen peygamberleri, insanlar içinden seçip yine kendilerinden olan o kimselere “Resûl” olarak göndermiştir.

وَجِئْتُ حَصَىٰ ضَرِيْبَتِهِمْ رَزِيْنًا

فَإِنْ وَزَنَ الْحَصَىٰ فَوَزَنْتُ قَوْمِي

Taşlar tartıldığında kavmimi de tarttım.

Gördüm ki onların vakarlı halleri taşlardan da ağırdır. (en-Nüveyrî, 2002, 7/138)

Beyitte geçen *وَزَنَ* ve *رَزِيْن* kelimeleri arasında anlamca irtibat söz konusudur. Dolayısıyla beytin başını işiten kimse, kâfiyenin *رَزِيْن* ile biteceğini anlayabilir. Ayrıca beytin nizâmı da kâfiyenin nûn olmasını gerektirmektedir. İbnü'l-Mukrî (ö. 837/1433) bedî'yyesinde bu sanatı şöyle örneklendirir:

كَمْ تَرَكُّوْنَ عَظِيْمَ الْجَنَّةِ فِي الْقَسَمِ

أَلَا يَمِيْنٌ لَّكُمْ يَا لَايَمِيْنُ لَنَا

Ey bizi kınayanlar! Sizin hiç (tutacak) ahdiniz yok mu?

Yeminlerinizi bozmada ne kadar da büyük günahlara sürükleniyorsunuz (İbnü'l-Mukrî el-Yemenî, 1957, s. 7b).

Beytin başında kullanılan *يَمِيْن* lafzından fâsılanın *قسم* ile biteceği ve beytin nizâmından da kâfiyenin “mîm” olacağı anlaşılmaktadır.

et-Temkîn (التَّمْكِيْنُ): Bu sanat, sec' veya kâfiyenin tenâfurdan uzak (Kocabiyik, 2022, s. 1120), mananın açık ve anlaşılır olması, kâfiye kısmının okunmadan zihinde tamamlanabilmesi, atıldığında ise beyti veya cümleyi anlamamanın mümkün olmaması olarak tarif edilmiştir (Aydın, 2018, s. 194; el-Hillî, 1992, s. 267).

عَلَى طَلَى سَجَدَتْ هَامَ عَلَى الْقَمَمِ

وَيَبِيضُ هُبْدٌ إِذَا صَنَلَتْ مَضَارِبَهَا

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

(Sahabe'nin) kılıçları şayet hedefini bulmayıp yolunu şaşırarak olsa, dağların zirvesinde (düşmanların) secde eder vaziyette dolaşmaları icap eder. (secde etmek için ovaya inmelerine gerek kalmazdı) (İbnü'l-Mukri el-Yemenî, 1957, s. 14b).

Beyitte geçen *سجدت* ham “secde eder halde dolaşma” ifadesinden sonra kafiye için “zirveler” ile tamamlanması uygun olur. Çünkü düz bir vadiye eğilerek dolaşmak zaten anlamsız olurdu. Bununla beraber beyitte *القمم* ile irtibatlı bir kelime bulunmamaktadır.

İki sanat arasındaki fark ise şudur: Tevşih sanatında beyitte kâfiyenin anlam bakımından kendisine delalet eden bir sözcüğün bulunması gerekmektedir birlikte temkîn için böyle bir şart aranmamıştır (el-Humeydî, t.y., s. 22a).

4. et-Terdîd-ve't-Ta'attuf

Terdîd (التريد): Şiirde veya nesirde bir kelimeyi iki farklı anlam ile irtibatlandırarak kullanmaktır. Terdîd'de tekrarlanan kelime aynı mısradaki yer alırken, ta'attuf'ta farklı mısralarda olabilir (İbn Ebi'l-Isba', t.y., s. 254).

{ اللهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِثْلِكَ فِيهَا مِصْبَاحُ الْمِصْبَاحِ فِي رُجَاةِ الرَّجَاةِ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ }

Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır. (Nûr, 18/35)

Ayet-i kerîme'de (النور) lafzı ilk geçen yerde mübtedânın haberi, ikincide ise muzâfun ile; (المِصْبَاحُ) lafzı birincide muahhar mübteda, ikincide ise mukaddem mübteda; (الرُّجَاةُ) lafzı ise birincide haber, ikinci de mübteda şeklinde farklı anlam ve konumlarda tekrar edilmiştir.

Ta'attuf (التعطف): Sözlükte bu ifade *birbirine meyletmek* anlamına gelir. Terim olarak ise, şairin, beytinin birinci mısrasında getirmiş olduğu lafzın aynısını yahut aynı kökten türeyen bir lafzı ikinci mısradaki deyinmesidir.

وَسُقْتُ إِلَيْهِ الْمُدْحَ غَيْرَ مُدْمَمٍ

فَسَاقَ إِلَيَّ الْغُرْفَتِ غَيْرَ مُكَدَّرٍ

Bana yaptığı iyilikte başa kakmadı ve zorluk çıkarmadı. Ben de ona olan övgümü eleştirilmeyecek, kınanmayacak şekilde yaptım. (el-Hillî, 1992, s. 107)

Beyitte ilk mısradaki *ساق*, ikinci mısradaki *سقت* ifadeleri yer almakla ta'attuf sanatına örnek oluşturmaktadır.

İki sanat arasındaki farka gelince; Ta'attuf'ta lafız ikinci mısradaki tekrar edilir; ancak terdid'de bu şart yoktur. Bir diğer fark ise Terdid'de lafzın sığasıyla tekrar edilmesi gerekli iken Ta'attuf'ta lafzın sığasıyla da aynı kökten türemiş başka sözcükle de tekrar edilmesi mümkündür (el-Humeydî, t.y., s. 159b).

5. Murâ'ātu'n-Nazîr / İ'tilâfü'l-lafz bi'l-lafz

Murâ'ātu'n-Nazîr (مُرَاعَاةُ النَّظِيرِ): Bu sanat, birbirlerine benzeyen aynı türden iki ya da daha fazla kelimenin bir ifadede toplanması olarak tarif edilmiştir (Aydın, 2018, s. 353; Bulut, 2016, s. 67; İbn Ma'sûm, 1969, 6/234).

{ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥٦﴾ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ }

Güneş ve ay bir hesaba göre hareket ederler. Yıldızlar ve ağaçlar da secde ederler (Rahmân 55/ 5-6).

Âyet-i Kerîme'de “شمس قمر شجر” lafızları arasında bir uyum vardır.

Mütenebbî (ö. 354/965) atını methettiği beytinde şöyle der:

غَدَاةُ كَأَنَّ النَّبْلَ فِي صَدْرِهِ وَبَلَّ

عَلَى سَابِحِ مَوْجِ الْمَنَائِيَا بِبَحْرِهِ

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

Oklar yağmur gibi gövdesine hücum ettiği bir sabah... Sanki o, ölüm denizinin dalgaları arasında bir yüzücü (gibi akıp gidiyor) (Ebü'l-Alâ' Maarî, 1992, s. 169; İbn Ma'sûm, 1969, s. 198).

Sağanak yağmurun denize zarar vermediği gibi birbiri ardına gelen oklar da atın ilerleyişini durdurmuyor.

Beyitte "سايح", "موج" ve "وبل" lafızları arasında manevî açıdan bir münasebet söz konusudur. Böyle beyit tüm lafızları ile bütünleşmiş ve kuvvetli bir uyum oluşturmuştur.

İ'tilâfü'l-lafzi bi'l-lafz (انتلاف اللفظ باللفظ): Lafzın diğer lafızlarla uyumu anlamına gelen bu ifade, terim olarak şiirde veya nesirde mütekellimin tercih ettiği kelimelerin farklı lafızlarla aynı anlamı ifade edecek şekilde birbirleri arasındaki tam bir uyumunu ifade etmektedir. (el-Hillî, 1992, s. 266) Bu sanatın diğer bir tanımı ise husnü'l-civâr kâidesince yakın anlamlı lafızlarla yakın anlamlıların, garîb olanla garîb olanın, çok kullanılan kelimelerle çok kullanılanların bir arada bulunmasıyla oluşturulan münasebettir (İbn Ma'sûm, 1969, 4/234). Şair şöyle demiştir:

كَالْقَسِيِّ الْمُعْطَفَاتِ بِلِ الْأَسَدِ   هُم مَبْرِيَةٌ بِلِ الْأَوْتَارِ

Sanki kıvrılmış yay gibi; Bilakis, sivri bir ok, hatta giriş gibi(el-Askerî, 1998, s. 223)

Yukarıdaki beyitte şair, deveyi başka lafızlarla da bir benzetmede bulunabilecekken, “ok, yay ve giriş” gibi birbirlerine yakınlık bulunan ifadeleri tercih ederek bu sanatı uygulamak istemiştir.

İki sanat arasındaki fark ise; İ'tilâfü'l-lafzi bi'l-lafz sanatında seçilen lafızların birbirlerini tamamlayacak tek bir anlam ifade etmesi istenirken, Murâ'âtu'n-Nazîr sanatı ise anlamca yakınlık bulunan lafızların bir arada kullanılmasıdır (İbn Ma'sûm, 1969, 1/195).

6. et-Tekmil ve't-Tezyil

et-Tekmil (التكميل): Sözlükte *eksikliği giderme, tamamlama gibi* anlamlara gelen kelime, terim olarak şairin övgü ve yergi gibi tam bir anlam belirten söz getirip sonrasında bu nitelemeyi yetersiz görüp onu takviye edecek başka bir mana ilave etmesidir (el-Hillî, 1992, s. 142; İbn Ebi'l-Isba', t.y., s. 357; İbn Hicce, 2004, s. 374; İbn Ma'sûm, 1969, 5/186-187). Yüce Allah (cc.) Kur'an'da şöyle buyurmuştur:

(فَسَتَوْفَ بِأَيِّ اللَّهِ يَقَوْمُ يُجِبُّهُمْ وَيُجِيبُونَهُ أَذَلَّةً عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعْرَةَ عَلَى الْكَافِرِينَ)

“Allah öyle bir kavim getirecektir ki Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler; müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlerle karşı vakarlıdır” (Mâide, 5/54).

Âyet-i Kerîm'e “mü'minlere karşı alçak gönüllü” ifadesi ile tamamlanabilirdi. Bu şekilde de övgü tam anlamıyla ifade edilmiş olurdu, ancak Cenâb-ı Allah methini daha da ziyadeleştirmek için أَعْرَةَ عَلَى الْكَافِرِينَ “inkarcılara karşı güçlü” ifadesini de ilave etmiştir. Mütenebbî'nin (ö. 354/965) Muhammed b. Yesâr et-Temîmî'yi methettiği beytinde şöyle der:

أَسْرَعُ مِنَ الرِّيَّاحِ الْهُوجِ بَطْشًا   وَأَسْرَعُ فِي النَّدَى مِنْهَا هُبُوبًا

Cesarete yağmur müjdecisi rüzgarlardan daha serttir. Cömertlikte ise onlardan daha süratlidir (İbn Ebi'l-Isba', t.y., s. 359).

Şair beytin sadır kısmı ile de övgüsünü tam olarak ifade etmiş olsa da O, bununla yetinmeyip cömertliğini de methetmek istemiştir.

et-Tezyil (التذليل): Sözlükte *dipnot ekleme, ilave etme gibi* anlamlara gelen kelime, terim olarak bir ifadeye lafız ya da manayı destekleyecek ayrı bir cümle eklemektir (Hâmid Avnî, t.y., s. 143).

(ذَلِكَ جَزَيْتَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكُفُورَ)

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Nankörlük etmelerinden ötürü onları işte böyle cezalandırdık. Biz sadece nankörlük edenleri cezalandırırız (Sebe, 34/17).⁴ Şair İbn Şays (ö. 196/811) şöyle demiştir:

أَهْنَيْتَنِي وَأَهْنَيْتَ نَفْسِي عَامِدًا   مَا مِنْ يَهُونٍ عَلَيْكَ مَمَّنْ يُكْرَمُ

Beni aşağıladın ben de bile bile nefsimi küçük gördüm. Sizin tarafınızdan küçümşenen birine de ikram edilmez zaten (İbn Kuteybe, 1423, 2/832).

Beyitte “مَا مِنْ يَهُونٍ عَلَيْكَ مَمَّنْ يُكْرَمُ” ifadesi tezyîl olarak getirilmiştir.

İki sanat arasındaki fark ise tekmiî için kullanılan lafızlar manayı tamamlamak için ihtiyaç hissedilen ifadeler iken tezyîl için getirilen lafızlar manayı teyit etmek ve fayda sağlamak için getirilir (el-Humeydî, t.y., s. 33b).

7. et-Tehekküm ve'l-Hicâ'u fi ma'ridi'l-medh

et-Tehekküm (التَهَكُّمُ): Sözlükte *alaya almak, eğlenmek* gibi anlamlara gelen kelime, terim olarak kibirli birine hakaret manasında yüceltme; alay anlamında övgü; korkutma, ikaz anlamında müjde gibi lafızlar getirmek suretiyle muhatap ile alay etmektir. Kısaca bu sanatın görünüşünde ciddiyet varken, arka planında alay söz konusudur (en-Nüveyrî, 2002, s. 179; İbn Hicce, 2004, s. 216) . Şair, bu sanatı örneklendirdiği beytinde şöyle demiştir:

هُم مَهْدُوا لِي مِنْ لِحْفِ الصَّنَى فُرْشًا   وَهُمْ سَقَوْنِي مِنْ مَاءِ الْهَوَى عَطَشًا

Benim için hastalığım sebebiyle bürünüp yatacağım yataklar hazırladılar. (ancak bu sıkıntı ve hastalık yatağıydı) susuzluğumu gidermek için aşk şarabı ile beni suladılar (da bu benim susuzluğumu daha da artırdı.) (el-Humeydî, t.y., s. 10b).

Beyitte şair, içine düştüğü sevda yüzünden onların kendisine hastalık ve ıstırapını daha da arttıracak yatak ve yorganlar hazırladıklarını, verdikleri aşk şarabının ise susuzluğunu daha da artırdığını belirterek tehekküm sanatını uygulamak istemiştir.

Kur'an-ı Kerim'de bu sanatın pek çok örneği vardır. Bk. (Nisâ, 4/138, Âl-i İmrân, 3/21, Kehf, 18/29).

el-Hicâ'u fi ma'ridi'l-medh (الهجاء في معرض المدح): Zahiren övgü ifade etmekle birlikte bâtınında (arka planda) zem (yergi) belirten lafızlarla muhatapların yerilmesidir (es-Sübki, 2003, s. 320; İbn Ebi'l-Isba', t.y., s. 550). Şair bu konuda şöyle der:

هُم فِتْنَةٌ لَا يَغْدُرُونَ بِذِمَّةٍ   وَلَا يَطْلُمُونَ النَّاسَ حَبَّةَ خَرْدَلٍ
وَلَا يَرُدُّونَ الْمَاءَ إِلَّا عَشِيَّةً   إِذَا صَدَرَ الْوَرَادُ عَنْ كُلِّ مَنْهَلٍ
تَعَاثَفَ الذَّنَابُ الصَّارِيَاتُ لِحُومِهِمْ   وَتَأَكَّلَ مِنْ كَعْبِ بْنِ عَوْفٍ وَنَهْشَلٍ

Onlar sorumluluk sahibi, kimseye ihanet etmeyen ve insanlara hardal tanesi kadar bile haksızlık etmeyen bir topluluktur.

Her bir pınardan sular salıverildiğinde (hayvanlarını sulamak için zavıftabiatları sebebiyle) ancak akşam vakti olunca suyun başına yanaşırlar.

Vahşi kurtlar bile (aç dahi olsalar, onların çürük ve kokuşmuş) etlerini yemekten tiksindir de Ka'b b. A'uf ve Neşel kabilesinin sahip olduklarından yerler (Reşîk el-Kayrevânî, 1981, s. 52).

Yukarıdaki beyitte Benî 'Aclân kabilesi korkaklık ve ürkekliklerinden dolayı hayvanlarını sulamak için ancak akşam vakti suyun başına vardıkları ve diğer sürülerin gitmesini bekledikleri îmâ edilerek yerilmektedir.

⁴ Âyet-i Kerîme'de "وَهَلْ نُجَارِي" sorusu "ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ" ifadesinin tezyîl'i olarak getirilmiştir.

İki sanat arasındaki fark ise; Tehekküm sanatı zem (kınama) ifade eden lafızlardan yoksun değildir. Diğer sanatta ise yergi ifade eden sözcüklere yer verilmeyip mecazen zem yapılmaktadır (İbn Hicce, 2004, s. 261).

8. el-İdâh ve'l-İbhâm

el-İdâh (الإيضاح): Nazım veya nesirde mütekellimin sözünün başında verdiği bir ifadeyi sözünün devamında karışıklığa yol açmaması için izah etmesidir (Akdemir, 1999, s. 194; Bulut, 2017, s. 179; el-Hâşimî, t.y., s. 202). İbn Hayyûs (ö. 473/1081) bu sanatı şu şekilde örnekler:

فَعَلَّ الْمُدَامَ وَلَوْهَا وَمَدَّأْفَهَا فِي مُقْلَانِيهِ وَوَجْنَتِيهِ وَرَيْقِهِ

Şarabın etkisi, rengi ve tadı. Onun göz çukurlarında, yanaklarında ve ağız sularındadır (Habenneka, 1996, s. 404).

Şarabın vasıfları, beytin ikinci kısmında; göz çukurlarında sarhoşluk belirtisi, yanaklarda kırmızılık ve tadının da ağızda olduğu belirtilerek izah edilmiştir.

el-İştirâk (الاشتراك): Şairin beytinde, aslı ya da örfî olarak birçok anlamı bulunan bir lafız ile dinleyiciyi kast olunmayan anlama yönlendirdikten sonra vehmedilen bu anlamı yok eden bir şey getirmesidir (el-Hillî, t.y., s. 175; el-Humeydî, t.y., s. 133b; İbn Ebi'l-Isba', t.y., s. 307; İbn Hicce, 2004, s. 276; Reşîk el-Kayrevânî, 1981, 2/96).

شَيْبُ الْمَفَارِقِ يَزُوي الصَّرْبُ مِنْ دَمِهِمْ ذَوَائِبُ الْبَيْضِ بِيضُ الْهَيْدِ لَا اللَّمَمِ

Saç dipleri beyazdır. Aldıkları yaralar saç lülelerini değil, kılıcın uçlarını, Hint kılıçlarını kana doyuruyor (el-Hillî, 1992, s. 175).

Beyitte geçen ذَوَائِبُ الْبَيْضِ ifadesi “saç kâkülleri” ve “kılıç ucu” anlamlarına gelmektedir. Beytin ikinci kısmında getirilen بِيضُ الْهَيْدِ “Hint kılıçları” ifadesi yanlış anlamayı ortadan kaldırmakta ve böylece iştirâk sanatı uygulanmış olmaktadır.

İki sanat arasındaki fark gelince, her iki sanat da beyitteki muğlak ifadeyi, yanlış anlaşılmayı ortadan kaldırmakla birlikte iştirâk lafızlarla, idâh ise manayla ilişkilidir.

İbhâm (الإبهام) : Tevcih olarak da adlandırılan bu sanat, mütekellimin beytinde övgü mü yergi mi olduğu belli olmayan ve her iki şekilde de anlaşılması olan mübhem bir ifade kullanmasıdır (en-Nüveyrî, 2002, 5/174; İbn Ebi'l-Isba', t.y., s. 596).

خَاطَ لِي عَمْرُو قَبَا لَيْتَ عَيْنِيهِ سِوَا

Amr bana bir aba (giysi) dikmiş, keşke iki gözü de aynı olsa derken gözlerinin ikisinin de kör olmasını mı yoksa sağlıklı olmasını mı temenni ettiği anlaşılmamaktadır.

İbhâm ile idâh arasındaki fark ise daha önce de değinildiği gibi ibhâm sanatının lafızlarından övme mi yerme mi olduğu belli olmayan net bir ifade yoktur. İdâh sanatında ise mananın açık bir şekilde zem veya medih ifade ettiği anlaşılmaktadır.

9. el-İstihdâm ve't-Tevriye

istihdam, iki veya üç anlamı bulunan bir kelimenin farklı anlamlarını işaret edecek şekilde bir beyit içinde kullanılmasıdır. Bu da iki yolla yapılmaktadır.

a) İlk anlamının kelimenin kendisiyle ikincisinin ise isme dönen bir ait zamirle ifade edilmesi

إِذَا نَزَلَ السَّمَاءُ بِأَرْضِ قَوْمٍ رَعَيْنَاهُ وَإِنْ كَانُوا غَضَابَا

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

Bir kavmin topraklarına yağmur yağdığında

Kızgın olsalar da biz onların otlarını otlatırız.(es-Sübki, 2003, s. 245)

Bu beyitte “السماء” lafzının farklı anlamları kullanılmaktadır. Bu kelimenin iki anlamı vardır. Bunlar, yağmur ve bitkidir. نزل karinesi ile “yağmur” manası kastedilirken “رعيناه” fiiline bitişen muttasıl zamir ile de “bitki” anlamı kast edilmektedir. Çünkü yağmur değil bitki otlatılır.

Başka bir örnekte ise;

فَسَقَا الْغَضَا وَالسَّكِينِيهِ وَإِنْ هُمْ شَبُوهُ بَيْنَ جَوَائِحِي وَضُلُوعِي

Allah seksek ağacını ve oranın sakinlerini suya doyursun

Onlar iki yanım (kürek kemiklerim) ile kaburgalarım arasımı (kalbim) yakıp tutuştursalar da (en-Nüveyrî, 2002, s. 143).

الغضا lafzının birisi mekan ismi diğeri de “ağaç” olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. سقى karinesi ile mekan ismi kastedilirken, شبوه karinesi ile de “ağaç” anlamı kastedilmektedir.

b) Bir kelimenin bir beyitte farklı anlamlarını işaret edecek şekilde karineler bulundurmak suretiyle

{ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٍ يُمُحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ }

Her ecel için belirlenmiş bir müddet vardır. Allah dilediğini siler, dilediğini ise sabit bırakır. Bu onun katında bulunan kitapta yazılıdır (Ra'd, 13/39).

Âyet-i Kerîme’de geçen كِتَاب lafzı ile “kesin olarak belirlenmiş bir ecel” ve “kitap” olmak üzere iki anlam kastedilmiştir.

Tevriye (التورية): Sözlükte “bir sözü veya haberi gizleyip bunun yerine başka bir söz veya haber ortaya atmak” anlamına gelen bu kelime, bedî‘ terimi olarak ise “uzak ve yakın olmak üzere iki anlamı bulunan bir kelimenin yakın anlamı yerine uzak anlamının kastedilmesi yoluyla söylenmesidir. (İbn Münkiz, t.y., s. 60) Tevriyenin “müverrâ bih” ve “müverrâ anh” olmak üzere iki ruknü vardır. Lafzın ilk olarak akla gelen yakın anlamına “müverrâ bih” denirken; kendisiyle tevriye yapılan kelimenin uzak ve kastedilen anlamına da “müverrâ anh” denir. Şair bu sanat için şu beyti nazmetmiştir:

أَيُّهَا الْمُنْجَحُ التُّرْبَا سُهَيْلًا عَمَرَكَ اللَّهُ كَيْفَ يَنْتَقِيَانِ
هِيَ شَامِيَّةٌ إِذَا مَا اسْتَقَلَّتْ وَسُهَيْلٌ إِذَا اسْتَقَلَّ يَمَانِ

Ey Süreyyâ’yı Süheyl’e nikahlayan kişi! Allah sana ömürler versin. Nasıl da bir araya gelecekler. Süreyyâ tek başına iken Şam’lı, Süheyl ise Yemenlidir (İbn Ebi’l-Isba‘, t.y., s. 272).

Süreyyâ ve Süheyl kelimelerinin yakın anlamları birer yıldız ismi olmalarıdır. Süreyyâ Şam’ın kuzey tarafında bulunan bir yıldız, Süheyl ise Yemen’in güneyinde bulunan ayın bir menzildir. Uzak anlamları ise bir şahıs ismi olmalarıdır. Burada Süheyl yerine başka bir isim yazılsa tevriye sanatı uygulanmış olmazdı.

Tevriye ve istihdâm sanatları arasındaki fark ise;

Tevriye sanatında beyit içinde biri uzak diğeri yakın anlamda bulunan bir sözcük vardır. İstihdâm sanatında böyle bir şart yoktur.

İstihdâm sanatında her iki anlam da kastedilirken tevriye’de iki anlamdan uzak olanı tercih edilir.

Sonuç

Bedî ‘ ilmi başlangıçta belâgat içerisinde müstakîl bir ilim değilken zamanla tekâmül etmiş ve bağımsız bir bölüm haline almıştır. Edebi sanatların Kur’ân’da yer alması onun sırlarının inkişafı noktasında dilcilerin temel meşgalelerinden biri olmuştur. Ayrıca bu sanatların bilinmesi beyitlerin daha doğru bir şekilde yorumlanabilmesi için önemli bir yere sahip olduğu muhakkaktır.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Çalışmamızda belâgat kitaplarının bedî' bölümlerinde yer alan bazı sanatlara yer verilmiştir. Ele alınan sanatlarda şairlerin, tekellüf ve tasannu'dan uzak bir şekilde muhatapların edebi zevklerine hitap ettikleri ve yeteneklerini göstermek istedikleri görülmüştür. Aynı zamanda bazı sanatlar arasında lafız veya anlam yönünden çok küçük farklılıkların olduğu göze çarpmış ve bu durum bizde, şairlerin edebiyata katkı sunmalarının yanı sıra seleflerinden farklı olmak, sayıca onlardan daha fazla sanata değinmek maksadıyla böyle bir metot takip ettikleri izlenimi vermiştir.

Makalede ele aldığımız sanatlar arasında şu şekilde bir farklılık tespit edilmiştir:

Teshîm sanatında beytin başında geçen lafızlar beytin sonunun nasıl biteceği konusunda fikir verirken reddü'l-acüz ale's-sadr sanatında beytin başındaki lafzın beytin sonunda tekrar edildiği görülmüştür. İftinân sanatında beyit içerisinde farklı konulara değinilirken istitrâd sanatında yeri gelmişken söylenen bir ifade olup tekrar ilk başta ele alınan konuya dönüş söz konusudur.

Murâ'âtu'n-nazîr ve i'tilâfü'l-lafz bi'l-lafz sanatlarında beyitte kullanılan lafızlar arasında uyum olması istenmekle birlikte murâ'âtu'n-nazîr sanatında birbirini tamamlayacak lafızlar kullanılmasının istendiği görülmüştür.

el-Hicâ'ü fî ma'ridi'l-medh sanatında mecazi olarak bir zem söz konusu iken tehekküm sanatında zâhiren bir zem bulunmaktadır.

Terdid ve Ta'attuf sanatlarında nazımda veya nesirde farklı anlamda kullanılan tekrarlanan bir lafız olduğu görülmekle birlikte ta'attuf sanatının daha çok nazımda bulunduğu görülmüştür.

Kaynakça

- Akdemir, H. (1999). *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*. İzmir: Nil Yayınları.
- Atik, A. (t.y.). *İlmü'l-Bedî'*. Beyrut: Dâru'n-Nehdâti'l-'Arabiyye.
- Aydın, M. (2018). *Arap Dili Belâgatında Bedî' İlmî ve Sanatları*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Bulut, A. (2016). *Bedî' İlmî*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Bulut, A. (2017). *Belâgat: (Meânî, beyân, bedî')*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Ebü'l-Alâ' Maarrî, Ahmed b. Abdillâh b. Süleymân. (1992). *Şerhu Divâni Ebi't-Tayyib el-Mütenebbî (Mucizu Aşmed)* (Cilt. 1). Dâru'l-Maârif.
- el-Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh. (1998). *Kitâbü's-şınâateyn el-kitâbe ve's-şî'r*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Unsurîyye.
- el-Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. (1987). *Es-Sıhâh tâcü'l-luğa Ve şihâhu'l-'Arabiyye* (Cilt 4). Daru'l-İlm lilmelâyin.
- el-Hâşimî, Ahmed b. İbrahim b. Musa. (t.y.). *Cevâhiru'l-edeb fî edebiyâtı ve inşâi luğati'l-'Arab* (Cilt 1). Müessesetül'l-Maârif.
- el-Hillî, Safiyyüddîn Abdülazîz b. Serâyâ b. Alî. (t.y.). *Divân*. Dâru Sâdır.
- el-Hillî, Safiyyüddîn Abdülazîz b. Serâyâ b. Alî. (1992). *Şerhu'l-kâfiyeti'l-bedî'iyye fî ulûmi'l-Belâga ve mehâsini'l-Bedî'*. Dâru Sâdır.
- el-Humeydî, Abdurrahmân b. Aşmed b. Ali. (t.y.). *Menhu's-semî' bi şerhi Temlîhi'l-bedî' bi medhi's-şefî'* (Arabe). Real Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial.
- el-Kazvîni, Celâlüddin Ebû Abdillâh Muhammed. (2003). *el-İdâh fî 'ulûmi'l-Belâga*. Dâru'l-Ceyl.
- el-Vatvât, Reşidüddîn Muhammed b. Muhammed. (1945). *Hedâiku's-sihr fî dekâiki's-şî'r* (İbrahim eş-Şevâribî, Çev.). Lecnetü't-Te'lîf ve't-Terceme ve'n-Neşr.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

- Mevlüt Öztürk, Halis Dede, Mustafa İbiş, Halil İbrahim Kocabıyık, Yusuf Bildik, Ahmet Yıldız, Ramazan Bezci, & Orhan İyışenyürek. (2022). *Arap Edebiyatının Gelişim Serüveni*. Palet Yayınları.
- en-Nüveyrî, Şihâbüddin Ahmed bin Abdilvehhab. (2002). *Nihâyetü'l-ereb fi-fünûni'l-edeb* (Cilt 5). Dâru'l-Kütübi ve'l-Vesâik'l-Şavmiyye.
- es-Saidî, Abdülmüteâl b. Abdilvehhâb. (2005). *Buğyetü'l-ıdâh li' Telhîşî'l-miftâh* (Cilt 4). Mektebetü'l-Âdâb.
- es-Sübkî, Ebû Nasr Tâciüddîn Abdülvehhâb b. Alî. (2003). *Arûsu'l-efrâh fi şerhi Telhîşî'l-miftâh* (2. bs, C. 2). el-Mektebetü'l-'Asriyye.
- es-Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr. (1995). *Nazmü'l-Bedî' fi medhi hayri şeft'*. Dâru'l-Kalem.
- et-Teğânevî, Muhammed A'lâ b. Ali. (1996). *Keşşâfu istilâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm* (Cilt 2). Mektebetü Lübnan.
- Habenneka, Abdurrahmân Hasan el- Mevdânî. (1996). *El-Belâğatü'l-' Arabiyye ususuhâ ve' 'ulûmuhâ ve funûnuhâ* (Cilt 2). Dâru'l-Kalem.
- Hacımuftüoğlu, N. (1992). Bedî'. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 5, ss. 320-322). TDV Yayınları.
- Hâmid Avnî. (t.y.). *El-Menhecü'l-vâdih* (Cilt 2). el-Mektebetü'l- Ezheriyye li't-Türâs.
- İbiş, M. (2019). Tarihte Belâgat İlminin Karşılaştığı Harici Problemler. *Social Sciences Studies Journal*, 5(35), 2577-2585.
- İbn Abdirabbih, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed. (h. 1404). *El-İkdü'l-ferîd* (Cilt 4). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Ebi'l-Isba', Zekiyyüddin Abdulazîm b. Abdulvâhid b. Zâfir el-Mısrî. (t.y.). *Tahrîru't-tahbîr fi şinâti's-şiri ve'n-nesr ve beyânî icâzi'l-kur'ân*. Meclisü'l-'A'lâ li's-Şüûni'l-İslâmiyye.
- İbn Hicce, Takiyüddîn Ebû Bekir b. Abdillâh el-Hamevî. (2004). *Hizânetü'l-edeb ve gâyetü'l-ereb* (Cilt 1). Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim. (1423). *Eş-Şîr ve's-şuarâ* (Cilt 1). Dâru'l-Hadis.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed. (1414). *Lisânü'l-Arab* (Cilt 1). Dâru Sâdır.
- İbn Masûm, Şadrüddîn Alî b. Ahmed el-Medenî. (1969). *Envâru'r-rabî fi envâ'i'l-Bedî* (Cilt 1). Matba'atu'n-Nu 'mân.
- İbn Münkız, Ebu'l-Muzaffer Usâme b. Mürşid b. Ali el-Kinânî. (t.y.). *El-Bedî' fi'l-bedî' fi nakdi's-şir*. Vizâratü's-Sekâfe ve'l-İrşâd.
- İbn Sîde, (2000). *El-Muḥkem ve'l-muḥḫü'l-a zam* (Cilt 2). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Mukrî el-Yemenî, İsmâil b. Ebî Bekr b. Abdillâh eş-Şâverî. (1957). *Şerhu'l-bedî'iyye* (Edeb). Mektebetü Câmî'ati Riyâd.
- Kâtib Çelebi, Mustafa Abdullah Hacı Halife. (1941). *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (Cilt 1).
- Kocabıyık, H. İ. (2019). Ebû Hayyân ve El-Bahru'l-Muhîḫ Adlı Tefsîri (II). *Academic Platform Journal of Islamic Researches*, 3(3), 378-388.
- Kocabıyık, H. İ. (2022). Arap dilinde ifadelerin sanatlı kullanımı: Fesâhat. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 31, 1115-1128.
- Reşîk el-Kayrevânî, Ebû Alî el-Ḥasen. (1981). *El-Umde fi meḫâsini's-şir ve âdâbih* (Cilt 2). Dâru'l-Ceyl.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124